

Csikvári F. András:

A harmadik lutheri kulturális forradalom

vagy más

Kiss Károly publicisztikáit mindig érdemes olvasni. Nem feltétlen azért, mert minden állításával egyet kell érteni, hanem mert mindig van bennük valami, ami megállítja az embert: egy szokatlan párhuzam, egy provokatív gondolat, egy olyan mondat, amely továbbgondolásra vagy vitára készítet. [A most megjelent írásában](#) ezt a kijelentést nagyon érdekesnek találtam:

„Ami korunkban lejátszódik, azt én harmadik lutheri kulturális forradalomnak nevezem. Az első a Biblia német nyelvre való lefordítása volt, amelyet a nemzeti nyelvekre történő bibliafordítások követtek, így Európában elterjedt az írás-olvasás. A másodikat az internet jelentette. Most pedig bárkiből lehet tudós, művész, író, zeneszerző.”

Ez a gondolat egyszerre csábító és merész. Csábító, mert valóban van valami rokonság Luther bibliafordítása, az internet demokratizáló hatása és a mai kreatív eszközök tömeges hozzáférhetősége között. És merész, mert a „lutheri forradalom” fogalma történetileg és társadalmilag is nagy súlyt hordoz – talán nagyobbat annál, mint amit a jelenlegi technológiai átalakulás ténylegesen elbír.

Mi működik a hasonlatban?

Kétségtelen, hogy mindhárom jelenség – Luther fordítása, az internet, és a mai AI-eszközök – ugyanabba az irányba mutat: **a hozzáférés demokratizálása** felé. Luther a szöveghez való hozzáférést tette tömegessé, az internet az információhoz való hozzáférést, az AI pedig a kreatív eszközökhöz való hozzáférést. Mindhárom csökkenti a közvetítők hatalmát: papok, szerkesztők, szakmai kapuőrök. És mindhárom új társadalmi rétegeket emel be a kulturális térbe.

Ebben az értelemben a metafora működik: valóban egy újabb „kapunyitás” zajlik.

Csak hogy a kapunyitás még nem forradalom.

Hol kezd el csikorogni a lutheri párhuzam?

1. Luther nem technológiai, hanem teológiai és politikai robbanást indított el

A Biblia fordítása nem csupán kulturális aktus volt. Egyházszakadás, vallásháborúk, új államok, új legitimációs elvek, új társadalmi rend. A reformáció nem egyszerűen „több emberhez jutott el a szöveg”, hanem **megrendült a kor világa**.

A mai technológiai változások ehhez képest – legalábbis eddig – nem hoztak létre új vallást, új politikai rendet vagy új társadalmi szerződést. A hatásuk nagy, de nem rendszerszintű.

2. „Most bárkiből lehet tudós, művész, író, zeneszerző” – ez félig igaz

A hozzáférés valóban kitágult. Egy laptop és egy AI-modell ma olyan eszközöket ad a kézbe, amelyekhez korábban intézmények, műhelyek, évek munkája kellett.

De attól, hogy valaki tud szöveget vagy zenét generálni, még nem lesz **író** vagy **zeneszerző**. A tudomány pedig nem pusztán tudás, hanem intézmény, módszertan, ellenőrzés, közösség. A művészet nem csak alkotás, hanem kontextus, kritika, kánon.

A nyomdagép feltalálása után sem lett mindenki filozófus. A lehetőség nem egyenlő a státusszal.

3. A kulturális forradalomhoz társadalmi átrendeződés is kell

A reformáció után új elit jött létre, új intézmények születtek, új normák alakultak ki. A mai technológiai változásoknál ez még nem látszik. Lehet, hogy lesz ilyen, de most még csak **technológiai sokk** van, nem kulturális rendváltás.

Mi történik valójában?

Ha már történelmi párhuzamokat keresünk, én így fogalmaznék:

Ami most zajlik, az nem harmadik lutheri forradalom, hanem a kulturális termelés iparosodása.

A kreatív eszközök olcsók és gyorsak lettek.

Ez nem kisebb dolog, csak más. A reformáció a gondolkodás módját alakította át. A mai technológiai hullám a **gyártás módját**.

Luther forradalma: az emberek megtanultak olvasni.

Internet: az emberek megtanultak információt keresni.

AI: az emberek megtanulnak tartalmat gyártani.

A kérdés az, hogy **megtanulnak-e gondolkodni**. Ez dönti el, hogy forradalom lesz-e vagy csak zaj és zűrzavar.

Nem hallgathatom el, hogy az AI-ban sokan ennél jóval nagyobb veszélyt látnak. Elég csak Yuval Noah Hararira utalnom, aki lépten-nyomon figyelmeztet az AI politikai és társadalmi kockázataira, és nem egyszer sugallja: a technológia akár lutheri léptékű felfordulást is előidézhet. Én nem osztom ezt a nézetet. Már korábban is leírtam, hogy Harari retorikája néha inkább emlékeztet a könyvégetések logikájára, mint a felvilágosodására: a félelemkeltés könnyen önbeteljesítő jóslattá válik, és végül épp azt a szellemi szabadságot korlátozza, amelyet megvédeni szeretne.

Sokan támadják az AI-t, és gyakran ugyanazzal az egyszerű modellel érvelnek: van egy hatalmas, ellenőrizhetetlen adatfolyam, amelyet egy átláthatatlan rendszer feldolgoz, majd kibocsát valamit, amiről nem tudjuk pontosan, hogyan készült. Innen már csak egy lépés a félelem, hogy „megbukik a legfőbb védelem”: az AI-nak nincs végrehajtó szerve, de majd

lesznek emberek, akik vakon végrehajtják az akaratát. Mintha a technológia valami újfajta démonná válna, amely tömegeket képes megbolondítani.

Csakhogya érdemes feltenni a kérdést: **a könyv nem ugyanezt a hatást fejtheti ki?** Egy szöveg, amelyet nem tudunk ellenőrizni, amelynek a szerzőjét nem ismerjük, amely gondolatokat ültet el, érzelmeket kelt, cselekvésre ösztönöz — nem pontosan ugyanezt a modell? A történelem során könyvek, pamfletok, röpiratok, vallási szövegek, politikai manifesztumok mozgattak meg tömegeket, néha jó, néha tragikus irányba. A veszély tehát nem az eszközben van, hanem abban, **hogyan viszonyulunk hozzá.**

Ha tehát valóban „harmadik lutheri kulturális forradalomról” beszélünk, akkor nem az AI a Luther, hanem mi vagyunk azok. A technológia csak a nyomdagép. A kérdés az, hogy lesz-e belőle reformáció. Luther idejében a könyv volt a veszélyes eszköz. Ma az AI az. A döntés, hogy mit kezdünk vele, ugyanúgy az ember kezében van, mint ötszáz éve.

Bp, 2026 június